

VI. ОНОМАСТИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

А.С. Васілеўская, М.А. Вагулька

Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка

e-mail: alena08@tut.by

УДК 811.161.3'373.21

ДА ПРАБЛЕМЫ ФАРМІРАВАННЯ АНТРАПАНІМІЧНАЙ КАМПЕТЭНЦЫІ МАЛОДШЫХ ШКОЛЬНІКАЎ

Ключевые слова: антропонимическая компетенция, антропоним, младшие школьники, структура антропонимической компетенции.

В статье впервые описана сущность и структура антропонимической компетенции, обоснована необходимость ее формирования у младших школьников.

A.S.Vasilevskaya, M.A.Vagulko

Maxim Tank Belarusian State Pedagogical University

ON THE PROBLEM OF FORMATION OF JUNIOR PUPILS' ANTHROPONYMIC COMPETENCE

Key words: anthroponymic competence, anthroponym, junior pupils, the structure of anthroponymic competence.

The article for the first time describes the nature and structure of anthroponymic competence, the necessity of its formation in junior pupils.

Мадэрнізацыя сістэмы адукацыі, уступленне Беларусі ў Балонскі працэс дыктуе новыя патрабаванні да якасці падрыхтоўкі спецыялістаў. Сёння мэта адукацыі акрэсліваецца не як набыццё сукупнасці ведаў, а як здольнасць выконваць пэўныя задачы, выкарыстоўваючы набытыя веды [3, с. 33]. Такое змяшчэнне акцэнтаў становіцца асновапалагальным у канцэпцыі кампетэнтнаснага падыходу і павінна ўзняць адукацыйны працэс на новую якасць [1].

Праблемы кампетэнтнаснага падыходу актыўна распрацоўваюцца вучонымі Расіі і Беларусі. У першую чаргу вучоныя размяжоўваюць паняцці *кампетэнцыя* і *кампетэнтнасць*. Пад *кампетэнцыяй* разумеюцца веды, уменні і вопыт, неабходныя для рашэння тэарэтычных і практычных задач, а *кампетэнтнасцю* называюць здольнасць прымяняць гэтыя веды і ўменні [3, с. 36-37]. Аднак застаецца нявырашаным пытанне аб ключавых кампетэнцыях, іх колькасці і структуры. Як адзначае А.В.Хутарскі, кампетэнцыі – гэта перш за ўсё заказ грамадства да падрыхтоўкі яго грамадзян, а значыць пералік кампетэнцый, які трэба сфарміраваць у вучня школы залежыць ад сацыяльных патрэб у той ці іншай краіне [5].

На нашу думку, адной з важных кампетэнцый, якая павінна быць сфарміравана ў малодшых школьнікаў школ, з'яўляецца антрапанімічная. Гэтая кампетэнцыя разглядалася ў навуковай літаратуры толькі ў дачыненні да студэнтаў-замежнікаў, якія вывучаюць рускую мову. А.В.Чаркасава адзначае, што антрапанімічная кампетэнцыя павінна ўключаць наступныя ўменні і навыкі: 1) веданне кампанентаў рускай антрапанімічнай сістэмы і ўменне іх ужываць у адпаведнасці з сацыякультурным кантэкстам; 2) веданне асаблівасцей утварэння розных форм асабовых імён і ўменне іх ужываць у сітуацыях зносін; 3) веданне этнакультурных асаблівасцей рускіх антрапанімаў; 4) уменне супастаўляць факты роднай і рускай культуры, якія праяўляюцца

ў асаблівасцях функцыянавання антрапонімаў; 5) веданне ўстойлівых выразаў, якія ўключаюць антрапонім, і навык іх выкарыстання ў вусным і пісьмовым маўленні; 6) уменне аналізаваць у мастацкім тэксце асноўную інфармацыю, звязаную з этнакультурным зместам антрапонімаў; 7) уменне аналізаваць вобраз літаратурнага персанажа на аснове этнакультурнага зместу яго імя [4].

Аднак, на нашу думку, фарміраванне гэтай антрапанімічнай кампетэнцыі з'яўляецца не менш важнай і для носьбітаў мовы. У нашай краіне ва ўмовах білінгвізму ўменні і навыкі, звязаныя з ужываннем уласных імёнаў, набываюць яшчэ большае значэнне.

Паколькі праблемы фарміравання антрапанімічнай кампетэнцыі не атрымалі дастатковага навуковага абгрунтавання, мы паспрабавалі апісаць структуру гэтай кампетэнцыі, карыстаючыся распрацоўкамі А.В.Хутарскога [5]:

• **назва кампетэнцыі:** антрапанімічная;

• **тып кампетэнцыі ў агульнай іерархіі:** антрапанімічную кампетэнцыю можна аднесці да прадметных, якія маюць канкрэтнае апісанне і магчымасць фарміравання ў межах вучэбных прадметаў. Антрапонімы традыцыйна разглядаюцца як частка лексічнай сістэмы пэўнай мовы, таму фарміраванне антрапанімічнай кампетэнцыі адбываецца на ўроках мовы і чытання. Але не трэба забываць, што ўласныя імёны людзей уключаюць у сваё значэнне этнаграфічную, гістарычную, культуралагічную і сацыяльную інфармацыю, таму фарміраванне кампетэнцыі можа адбывацца і на ўроках па іншых прадметах;

• **кола рэальных аб'ектаў, па адносінах да якіх уводзіцца кампетэнцыя,** складаюць асабовыя імёны людзей. У навуковай літаратуры вылучаюцца розныя тыпы антрапонімаў: уласнае імя, імя па бацьку, прозвішча, мянушка, псеўданім, нік і інш. У пачатковай школе ўвага скіроўваецца толькі на чатыры асноўныя тыпы – асабовае імя, імя па бацьку, прозвішча, мянушка. Э.А.Гаўрыкава апісвае этапы асваення антрапанімічнага фонду мовы дзецьмі дашкольнага ўзросту: спачатку дзіця засвойвае сваё ўласнае імя, імёны блізкіх людзей, потым сваё прозвішча і прозвішчы людзей з бліжэйшага асяроддзя, потым імя па бацьку і мянушку [2]. Школьнае жыццё патрабуе ад вучня дакладанага ведання гэтых чатырох тыпаў антрапонімаў і дакладнага размежавання афіцыйных і неафіцыйных форм намінацыі;

• **сацыяльна-практычная абумоўленасць і значымасць кампетэнцыі:** фарміраванне антрапанімічнай кампетэнцыі дазволіць не толькі замацаваць уяўленне пра сістэму ўласных імёнаў Беларусі, пра асабовае імя як частку лексічнай сістэмы беларускай мовы, але і паспрыяе фарміраванню камунікатыўных і выхаваўчых навыкаў, звязаных з культурай маўленчых паводзін, правільным ужываннем моўных сродкаў з мэтай рэалізацыі пэўных камунікатыўных задач, далучэннем да агульначалавечых і нацыянальных каштоўнасцей. З другога боку, апісанне ведаў, уменняў і навыкаў, якія складаюць змест антрапанімічнай кампетэнцыі, можа стаць своеасаблівым арыенцірам для дзіцячых пісьменнікаў пры напісанні мастацкіх твораў. Гэты аспект фарміравання антрапанімічнай кампетэнцыі нам падаецца вельмі важным. Аналіз падручнікаў па беларускай мове і літаратурным чытанні паказвае, што імёны, якія ўжываюцца ў творах дзіцячай літаратуры, не заўсёды адпавядаюць сучаснаму стану беларускага антрапанімікону;

• **сэнсавыя арыентацыі вучня ў адносінах да дадзеных аб'ектаў:** фарміраванне антрапанімічнай кампетэнцыі будзе спрыяць сацыяльнай адаптацыі дзіцяці, што праявіцца ў магчымасці правільнага звароту да асобы ў вусным і пісьмовым маўленні ў зносінах як паміж носьбітамі адной, так і розных моў;

• **веды пра дадзенае кола рэальных аб'ектаў:** на нашу думку, вучні першай ступені атрымання агульнай сярэдняй адукацыі павінны ведаць: 1) афіцыйную і неафіцыйную сістэму наймення Беларусі, 2) чатыры тыпы антрапонімаў і спецыфіку іх ужывання, 3) асноўныя асаблівасці і адметнасці беларускага антрапанімікону, 4) асаблівасці ўтварэння розных форм асабовых імёнаў (поўных і кароткіх), 5) правапіс асабовых імёнаў;

• **ўменні і навыкі, якія адносяцца да гэтага кола рэальных аб'ектаў:** вучні пачатковых класаў павінны ўмець: 1) ужываць розныя тыпы антрапонімаў у залежнасці ад сітуацыі зносінаў, 2) правільна выкарыстоўваць розныя тыпы антрапонімаў у пісьмовым маўленні, 3) утвараць кароткія формы асабовых імёнаў, 4) адрозніваць славянскія і неславянскія імёны, 5) адрозніваць

уласныя імёны, аманімічныя з агульнымі, б) прагназаваць спецыфіку вобраза літаратурнага персанажа на аснове інфармацыі, закладзенай ў асабовым імені;

• **спосабы дзейнасці ў адносінах да дадзенага кола рэальных аб'ектаў:** пад спосабамі дзейнасці мы разумеем у першую чаргу метады і прыёмы працы з антрапанімічнай лексікай. На сённяшні дзень формы працы з уласнымі імёнамі не адрозніваюцца разнастайнасцю. Фактычна заданні, накіраваныя на фарміраванне акрэсленых уменняў і навыкаў, прапануюцца толькі пры вывучэнні правапісу вялікай літары ва ўласных імёнах. У падручніку мы сустракаем наступныя заданні: *выпішыце імёны людзей, растлумачце, з якой літары трэба пісаць выдзеленыя словы, якое значэнне мае слова прозвішча ў рускай і беларускай мовах*. Аднак заданні такога тыпу дазваляюць вырашаць пастаўленыя праблемы толькі часткова. На наш погляд, падручнікам не хапае заданняў на ўтварэнне кароткіх форм асабовых імёнаў пры дапамозе суфіксаў (*Галіна – Галя, Галінка, Галка, Міхал – Міхась, Міхаська, Міхалка* і інш.) і выяўленне іх стылістычных адрозненняў; на ўтварэнне імёнаў па бацьку. Неабходным падаецца і культуралагічны каментарый да імёнаў тыпу *Рыгорка, Зося, Міколка, Янка* і інш. Адзначаныя формы з'яўляюцца спецыфічна беларускімі і не заўсёды зразумелыя сучаснаму школьніку. Неабходна даваць каментарый і да дастаткова рэдкіх імёнаў, тыпу *Гэля, Груня*. У сучасных падручніках практычна адсутнічаюць тэксты з неславянскімі імёнамі. Аднак заданні, звязаныя з размежаваннем форм наймення чалавека ў розных краінах, падаюцца неабходнымі ў сучасным адкрытым грамадстве. У падручнікі па літаратурным чытанні неабходна дадаць пытанні, звязаныя з пачатковым аналізам інфармацыі, закладзенай у асабовым імені, што будзе спрыяць раскрыццю характару персанажаў. Думаецца, што прыняцце антрапанімічнай кампетэнцыі павінна прывесці да пашырэння спосабаў дзейнасці вучняў на ўроках мовы і чытання;

• **мінімальна неабходны вопыт дзейнасці вучня ў сферы дадзенай кампетэнцыі:** для фарміравання антрапанімічнай кампетэнцыі ў вучняў пачатковых класаў трэба ўлічваць, што малодшыя школьнікі ўжо маюць пэўны запас ведаў па ўсведамленні сутнасці ўласнага імя, уменняў ужывання асабовых імёнаў ва ўласным маўленні [2]. Аднак трэба памятаць, што гэты вопыт часцей за ўсё будзе недастатковым ва ўжыванні і ўтварэнні спецыфічных беларускіх антрапонімаў;

• **індыкатары-прыклады, узоры вучэбных і кантрольна-ацэначных заданняў:** на нашу думку, раскрыццё гэтага кампанента кампетэнцыі патрабуе асобнага даследавання, заснаванага на аналізе праграм па мове і чытанні, падручнікаў па гэтых прадметах.

Такім чынам, вылучэнне антрапанімічнай кампетэнцыі ў якасці асобнай ставіць канкрэтныя задачы як перад настаўнікамі пачатковых класаў, так і перад выкладчыкамі вышэйшых навучальных устаноў, якія рыхтуюць настаўнікаў. З аднаго боку, пры распрацоўцы падручнікаў па мове і чытанні неабходна ўлічваць спецыфіку фарміравання гэтай кампетэнцыі і ўключаць у вучэбны матэрыял заданні, звязаныя з выпрацоўкай уменняў і навыкаў, якія адносяцца да сферы ўласных імёнаў. З другога боку, будучыя настаўнікі пачатковых класаў павінны атрымаць неабходнае кола ведаў, якое дазволіць працаваць над фарміраваннем антрапанімічнай кампетэнцыі.

Літаратура

1. Жук, А.И. Модернизация высшей школы Беларуси созвучна идеям Болонского процесса / А.И.Жук // Высшая школа. – 2009. – № 2. – С. 3-6.
2. Гаврикова, Э.О. Формирование антропонимии в детском речевом сознании : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Э.О.Гаврикова; Тюменск. гос. ун-т. – Тюмень, 2005. – 22 с.
3. Тонкович, И.Н. Компетентный подход в высшем образовании: содержательно-логический анализ / И.Н.Тонкович // Инновационные образовательные технологии. – 2011. – № 3. – С. 33-38.
4. Черкасова, Е.В.. Обучение иностранных студентов-филологов русским антропонимам (Продвинутый этап) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Е.В.Черкасова; Российск. гос. пед. ун-т им. А.И.Герцена. [Электронный ресурс] – СПб., 2003. Режим доступа <http://www.dslib.net/teoriavospitania/obuchenie-inostrannyh-studentov-filologov-russkim-antropnimam.html>. Дата доступа : 18.12.2015.
5. Хуторской, А.В. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций // Интернет-журнал "Эйдос". – 2005. – 12 декабря [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.htm>. Дата доступа : 21.12.2015.